

DÖBRENTEY HÁROM LEVELE CSEREY FARKASHOZ.

I.

Nagy Érdemű, Méltóságos Camerarius Ur,

Megszűnének a' hadi készültek, melyek alkalmatosságával a' Méltóságos Camerarius Ur, vitézi, tüzes elragadó megszólításait szülte, a' tsendesebb tudományos foglalatosságokhoz fognak menni azok, a' kiket az Ég azoknak szeretetével megáldott. Bátorodom én is ismét írni a' Mélt. Camerarius Urnak, melyet eddig is, hogy mulatnom kellett nagyon sajnáltam, de tudván sok dolgait alkalmatlankodni nem akartam.

Örültem annak a' hírnek, hogy M. Vásárhelyen a' Mélt. Camerarius Urnak udvarlására lehetek, ott voltam 's reménységem megszomordásra tért. Tiszt. Zsombori Ur; egy Vitézi Megszólítását, vagy mint tegyük mi ki a' frantzia harangue-t, mely csak ugyan nem tsak vitézi — hogy azt Pestre akarom küldeni, 's Tek. Szemere Ur által kiadandó Gyűjtemények közzé tétetni (Sic!) Fogadjatok — el derék magok viselettiért tökéletes megelégedésemet, így kezdődik. Engedje nekem a' Mélt. Camerarius Ur e' szerentsét, hogy én adhassam a' Gyűjteménybe. Bártsak tudnám melly napon mondattatott.

Gyönyörűséggel nézem, hogy ez alkalmatossággal a' Vitézi Megszólításokban illy szép példáink vagynak. Azokat egybe kellene gyűjteni, valamelyek tsak mondattak. Én mindjárt elkezdénéni, ha a' Mélt. Camerarius Ur a' magáival mellyekben előre tudom, hogy a' legszebb tűz nagyon, megajándékozna, 's e' gyűjteményt kiadnám.

Kazinczytól az este vettem levelet. B. Wesselényire ezt írta:

A Zsibói Nagy Meghalt.

(szül. 1751. 9. Xbr. Meghalt 25. Okt. 1809.)

Kétled e' hogy lelkünk jár, vándorol? — Ott fene Cátó,

'S Lágyszivű Brutus, itt Weselényi valék.

Erdély szüntessed sírásodat: él Fiam! él Nőm!

'S díszedet egy jobb kor, ujra megadja Zsibó.

Én Kolozsvártt egy Literaturai Ujságot akarnék kezdeni, 's azt praenumeratióval a' postán küldeni. Tsak engedelmet kaphassak a' Guberniumtól, mert úgy gondolom, itt ahhoz kell folyamodni, mint M. Országban a' Helytartó Tanácshoz.

A' múlt Augusztusban 1809. Magyar Országban voltam, sokat gondolkodtam mint mehetnék Somlyóra, vagy Krasznára, de nem találhattam semmi módon alkalmatosságot. Kazinczyt láttam, Széphalmon, láttam az ő jószívű grófnéját.

Gróf Gyulai Ferentzné szívesen tiszteli a' Mélt. Camerarius Urat. Fija, Lajos, az én tanítványom nekem sok örömet szerez. Minap Idyllionokat írt magától.

Ajánlván magamat grátiájába, vagyok tisztelettel a' Nagy Érdemű Mélt. Camerarius Urnak

alázatos szolgálja

Döbrenței Gábor m. k.¹

¹ A levél dátum nélküli, 1810-ből. A Kazintzy leveléből, melyre céloz, dátuma meghatározható.

II.

Kolozsvár, Febr. 18. d. 1816.

Tisztelt, szeretett Barátom,

E hónap 4-én írt kedves leveledet 12-dikén vettem. Nem felelhettem mindjárt, mert a' jobb karom, egy kelés miatt még mind annyira fáj, hogy vele nem írhattam. Létai, a' szegény, Január utolsó hetében ment el innen Désre. Míg itt volt, mind vártam sorsa elválását, hogy azt Neked Segítőjének megírhasam, elmenetele után ígérete teljesítését vártam, hogy írni fog 's tudósíthatlak, majd azután karommal lett bajom. Magamnak is nehezen esett, hogy én, Hozzád illy régólta nem írtam. A bálozás nem tartóztatott. Egész Januariusban nem voltam bálban; sem Lajos sem Miklós nem. Januáriusnak előforduló napjai nekem mindenkor egész életemben szomorú napok lesznek.

Öllelek szívőbi, hogy Létai mellett olly érzésekre fakadtál! Te nemes lelkű embert szerető mint elérzékenyítél leveleddel. Létai sorsát, becsületességét nézve kész lettem volna mindazok elkövetésére a' miket érte tettem, ha csak ezt írtad volna is egyedül e' rendet: segítsd, így valahányszor Létai dolgában lépést tettem, a' Te emberi érzéseidben is gyönyörködtem. B. Wesselényi Miklósné kocsiát adott neki, én pedig a legényünk szobájába szállást, míg itt volt. Mindent elkövettem, de itt papiros festését a nagy drágaság 's az ő szűkölködése miatt el nem kezdhettem. Azon Uraságok. kiket magam kértem-meg így segítettek: B. Wesselényi Miklósné 30 f., B. Jósika Miklós 10 f., Gr. Bethlen Geczi 10 f., Mauksch 20 f., B. Bánffy László 5 f. G. Bethlen Ádám 5 f., Kanyóné más két asszonyal 4 f.

Irtam neki egy könyörgő-levelet, azzal elküldöttem a Város Birájához, az nevéét aláírta 's azzal bízatta, hogy a' város maga fogja segíteni. Abba múlt. Elindítottam könyörgő levelével, Gr. Rhédey Ádám nem bocsátotta maga eleibe, Fekete Ferencz jobb időkre halasztotta a' segítség adást, Cont. Strauszenburghoz nem bocsátotta be a' legény. Létai megszomorodott 's szégyellte máshova menni, 's nem vehetem rá, hogy menjen. Az általam szerzett pénzből vett magának, 's gyermekeinek egy kis ruhácskát. Ide hozó útjában találta egy tanuló társát, ki neki azt ígérte, hogy csak menjen hozzája (Dés körül) ad neki egy lakható házat, 's ott elkezdheti papiros festését. Itt egy Szolga Birónéval az urának ajánlattam, 21 falu Notariusának Dés körül, 's egy örményné ígérte, hogy posta Expeditornak véteti fel Urával. E' két asszonyt Kanyónénál találtam, de mindegyik *csak fecsegett*, a' dologból semmi se lett, Létai elindult maga e' három közül valahol megtelepedhetni. Kért engem, hogy nevében köszönjem meg nemes szívűségedet, 's elérézékenyedve áldotta tetteidet. Még nem vettem tudósítását. Hogy leányát elszerzeded, annak, szegény nagyon fog örvendeni.

Küldöm Kazinczynknak, a' mienknek, három levelét. Köszönöm közléseket. Én némelyben nem értek egyet Zsomborival, 's reflexióimat megírom neki, de ő változtatni nem akart, 's csak kevésben engedé —

(meg a) változtatást. Felvevém úgy is, mert gondolám, (hogy a) világ előtt a' puriszták beszédje, 's feleljene (k hát a) világ előtt a' Neologok hogy a' tanulás h (elyett) mindeniknek felhordott okait, felvegye, vagy elvesse az ítélő Olvasó. Majd, Pünkösdkor, Kazinczival együtt léve, ezekről bővebben szálljunk.¹

Ha Kazinczy utazása Erdélyben úgy menne véghez, hogy Te Miklós 's Lajossal² én mehetnénk együtt az hasonlíthatlan örömöm lenne. Annyi egyben, melly lelkemet 's szívemet egyenként is bétölti. De, e' köz é aligha akadályok nem jönnek. Tudósíts kérlek, ha Te még é vele. Miklósnak nagy kedve van 's Lajosnak. De, Lajos a' Collegiumban most physicát hallgat s' Junius utolsó hetében lesz censurája. Erről tanácskoznunk még van idő. A' Grófnét mindennap várom bé 's beszélni fogok ő Nagyságával.

Az én gondolatom Kazinczy utazására nézve ez: Zsibót vagy Krasznát, akármelyiket elébb meglátva — onnan Kolozsvár. Itt meg fogja ismerni Pater Korost, prof. Szilágyit, s' ha benn lesz Gr. Teleki Imrét, ki most Horatziust szándékozik kiadni. Innen Torda, só aknájáért Torozkó Szent-György szép vidékéért, Maros Ujvár só aknájáért, Nagy-Enyed, a' híres de szunnyadó kollegyumért. Enyedről M.-Vásárhely, O. Andrásfalva Segesvár mellett, hol Fejéregyházán Gr. Haller János botanikai kertje igyekeztét nézheti meg. Segesvárat Prof. Binder. Onnét bé Háromszékre, Brassóba, vissza Fogaras, Szeben. E' kettő között az üveg csűrök, Freck,³ s Veres torony. Szebenből, Szászsebesnek, K. Fejérvárra onnét Tordas, Siposhoz,⁴ Bábólnán B. Naláci István. Dédácson ismét Gróf Gyulai Ferenczné, Kéménden Zeyk Miklós. Dédácsról Hátszeg vidékére. Onnét Déva, 's Körös Bányán (Zaránd Várm.) ki, Magyar Országban, a hova Kazinczy akar, Krassó Vármegyébe.⁵

Ha együtt mehetnénk, igyekezném kicsinálni, hogy a' fejérvári Astronomust Bedét Hátszeg vidékére, a' Retyezát teteje megmérésére, elvinnénk.

Csináld-ki dolgadoat úgy igazítva ha lehet, hogy menj vagy jöjj Kazinczyval. Én mindenkép azon leszek, hogy a' Grófnéval eligazíthassam, 's úgy akkora tegyük az utat, mikor Te, Miklós, Lajos én mehetünk.

Gondolom, ezt Kazinczynak megírod. Meg fogom én is, mihelyt a' Grófnéval beszélhetek.

A' Muzeum IV-dik füzete már készen van Pesten, csak az alkalmatosság nem léte miatt nem kapom. Grófnédnak kezét tisztelettel csókolom s' instálom, hogy az V. VI. füzetet is az előfüzetők megtartásával elésegeni méltóztassék. Mind a' két füzet arra együtt 4 — frt.

Örökre sajnálom, hogy Lipsziában létemben egy nappal elkéstem,

¹ L. Zsombori József: Egy két észre-vétel a magyar nyelv mostani állapotjáról. Erdélyi Muz. III. 152 l. A neologok ellen.

² Ifj. Wess. Miklós, gr. Gyulai Lajos.

³ A br. Bruckenthal-kastélyról híres. F. Z.

⁴ Sipos Pál. F. Z.

⁵ Tudjuk, hogy Kazinczy nagy részben meglátogatta e helyeket.

's az a' mi Jones nem lehettem. Melly gyönyörű cselekedet az. Hogy az Emberiség győzzön, oda talán még 6 Század kell.

A lengyelek Constitutióján gyönyörködöm. De a Spanyol király 's a' francia Deputatusok miket csinálnak!!! Ezer felkiáltás!

Öllelek a' leghívebb barátsággal

Egészen a' Te Döbrencid.

III.

Tisztelve szeretett Barátom,

Rumihoz küldött és tőle visszakapott régi írásaidat küldöm-ki, mellyeknek nálam maradását én is csak ez előtt néhány nappal tudtam-meg. Én ugyan ezen pakétát felvittem volt Hozzád a' télen Rumi Monumentajinak nyomtatványaival együtt, Te azokat leküldéd ismét hozzám békötetés végett, bizonyosan ekkor elegyedett ismét ezen pakéta is újra a' más nagyobb közé. Lajos rendbe-szedvén könyveit, akkor kapta-meg, 's nekem által adá. Én alig tudám, hogy azok honnét kerültek ide, mig Rumi írását meg nem láttam.

Küldöm a Wappen Werknek három darabját is. Békötések 4 Rft. a' mit bé küldeni instállak, a' könyvkötő nevében.

Még most sem felejtetem Gr. Teleki József halálát. De a' nemes lelkü épen az által él, emlékezetünkben, épen azért halhatatlan nekünk itt, hogy minden Jónál eszünkbe jut. Mejjképét a' Muzéum IX-dik füzetéhez teszem. Nagy Sámuel hazafiuságból 's háladatosságból ingyen fogja metszeni. Én, a' papirosra 's nyomáshoz megkivántató költséget mostanig kezemnél lévő 170 Rftig gyűjtöttem, illy renddel:

Plébános Szabó úr adott	5 Rf.
Gr. Gyulai Ferenczné	20 »
B. Bánfi Laczi	10 »
B. Wesselényi Miklósné	28 »
B. Wesselényi Józsefné	15 »
B. Wesselényi István	10 »
Gr. Bethlen Ceczi	10 »
Egy ismeretlen saluról	20 »
Szabel	5 »
Gr. Wass György	5 »
B. Kemény Simon	40 »
M. Zeyk Dániel	10 »

170 Rf.

Gr. Lázár László Ur küld még M.-Vásárhelyről, megkérésemre 80 Rftot, mellyet ott egybegyűjtött. Azért óhajtám e költséget egészen másoktól 's nem a' Gr. Teleki házhoz tartozóktól egybe szerezni, hogy a' megtiszteltetés közönséges érzésből származott legyen. Instállak, közöld azt velem, minél előbb, a' mit életéből tudsz, mivel életírásához fogok.

Gr. Teleki Ferencz képe kész. Bár e' felől is szerencsém lehetne Tőled, életírási híreket kapnom. B. Józsika János ur nem tud mondani.

Mint telik időd a' kertészkedésben? Szívem kívánságai sokszor mennek Feléd, hogy életedet, a' magánosat, a' mennyire lehet, nyugal-

masan 's kedvedre tölthcsd. Ismét füstbe mene planumom a' Krasznára menetel iránt. Mert Lajossal Zsibóra akartam lóháton menni (melly katonák úgy e' bár?) 's Zsibóról Hozzád, szekerem. A Grófné fétette fíjáj, 's örömem elreppent.

Rumford levesével az Óvárban, most mindennap 170—180 személy tápiáltatik. Gr. Bethlen Geczi nagyon szerencsétlenül jára ez előtt 10 nappal. Szekerczni hivta magával Gr. Bethlen Pál, ki a' lovakat hajtotta. Ott volt Gr. Bethlen Pálné is két fíjával. A lovak gonoszkodni kezdettek, a' kolbász szekér a töltött út mellett lévő sánczba fordult a' külső közép utzában, 's Gróf Bethlen Geczi kiesvén a' jobb könyökére, karja csontját eltöré. Tegnep voltam ismét ott, jobban van ugyan már, de még fekszik. Gr. Bethlen Pálné 's az egyik fíja is nagyon megütötték magokat. Elsőbb most is fekszik. Lajos ölel. — Ölel meleg szeretettel és tisztelettel

Döbrenteid m. k.

Kolozsvár, Május 29-dikén 1817.

Minthogy a' Muzeumra költség kell, instálnálak ha az Előfizetőktől a' pénzt megkapnom lehetne.

(A krasznai Cserei-levéltárból az Erd. Muz. Egylet levéltárába került eredeti levelekből.)

Közli: FERENCZI ZOLTÁN.

JÓKAI MÓRRÓL.

1841. év október havának utolsó napjaiban egy kékszemű, szőke ifjút hoztak szülei a pápai collegiumba s ezzel vége szakadt kedves foglalkozásának: nem hadakozhatott többé atyjának kertjében a törökökkel, a fiatal szederfákkal, a kiket mindig levért, legyőzött fegyverével, egy kisebbszerű gerundiummal, saját hazafias érzelmének nagy öröme, de éppen nem atyjának gyönyörűségére; ezen törekvő, de különben igen szelid tekintetű, igénytelen külsejű ifjúban senki sem sejtette azt a nagy férfit, kinek 50 éves írói jubileumát ünnepelte addig páratlan fényvel s lelkesedéssel a magyar nemzet 1894. év január 6-án.

Szállásadója Klára Sándor volt, egy józan gondolkozásu, törői metszett kalvinista alak, ki kiváló szeretettel időzött a fiatalok körében s jó ízű humorral beszélt tapasztalatairól, melyeket Jókai buzgó figyelemmel hallgatott s jegyzett be emlékezetébe. Lakótársai: Kerkápoly Károly s Pap Dénes voltak. Komoly irányú fejlődésére legnagyobb befolyással Kerkápoly Károly volt, ki már akkor nagy buzgalommal foglalkozott politikai tanulmányokkal s szabad idejét nem töltötte más ifjak körében, hanem komoly foglalkozással otthon, tágas udvarban, szép kertben; ott utánozta a komoly hajlamú Jókai is, ki pápai időzése alatt

nem fordult meg sem városi, sem diáktársaságokban, bár az iskolában s képzőtársulatban szívesen voltak vele; minthogy bármit is kellemesen tudott előadni. Egészen téves az az általában elterjedt s irodalomtörténetekben s Jókai életrajzaiban (Gyulai, Beöthy, Névy, Vutkovics, Prém) tény gyanánt említett állítás, hogy Jókai Pápán barátságot kötött Petőfivel Jókainak még életben levő tanulótársai s olyan kortársai, kik Petőfinél gyakran megfordultak, egyhangúlag arról tanuskodnak, hogy Jókai Petőfinél s Petőfi Jókainál *sohasem* volt; nagyon természetes okból: Jókai magába vonuló természeténél fogva nem kereste a szilajabb s nyersebb természetű Petőfit, összes találkozásuk az iskolára szorítkozott. Különben azt hiszem, hogy Jókai dicsőségéből semmit se von le azon körülmény, hogy Petőfivel Pápán még nem volt barátságban, de tán nem is ad hozzá, ha lett volna is vele barátságban. Jókai szabad idejét otthon töltötte olvasással, de különösen festegetéssel, amely foglalkozást annyira kedvelt, hogy többször megfeledkezett az evésről is, főkép arcképeket festett s pedig sokszor saját arcképét; egy e korból való festményét, egy női térdképet házigazdájának ajándékozott; e kép ma Horváth Lajos főszolgabíró úr tulajdona, ki Klára Sándornak unokája s ki e képet, mint becses ereklyét, kiváló kegyelettel őrzi.

Komoly munkálkodásáról tanuskodik 1891/2 évről (melyben első éves philosophus (most VII. o.) volt) szóló következő bizonyítványa:

Jókai Móric 18 éves helv. hitv., született Révkomáromban, atyja Jókai József, anyja Pulai Mária.

Első félév:

erkölcsből	I. osztály
latin nyelv	kitünő
természettan	kitünő
alkalmazott mértan	kitünő
vegytan	kitünő
német nyelv	kitünő
magyar nyelv	kitünő
ókori történet	kitünő
francia nyelv	kitünő

Második félévben:

görög nyelv	kitünő
természettan	kitünő
alkalmazott mértan	kitünő
vegytan	kitünő
német nyelv	kitünő
magyar nyelv	kitünő
magyar történet	kitünő
francia nyelv	kitünő
Magyarország közjoga	kitünő
egyetemes jel. rajz	kitünő
Magyarország jel. rajza	kitünő.

Különös szeretettel függött Magyarország történetén: saját szerű játéka a véletlennek, hogy éppen Kerkápolyval együtt hallgatta s tanulta a magyarok történetét; mert Kerkápoly már akkor is az ő éles, mindent egyszerre áttekinthető s mélyreható, okokat fürkésző logikus fejével a jogokat, a politikai mozzanatokat kereste a történetekben; míg Jókai, kiben

inkább a képzelem s érzelem-világ uralkodott, tán éppen azon rá nézve száraz okoskodásoktól elriasztva, annál nagyobb szeretettel csüngött hazánk regényes, inkább a szivre lelkesítőleg ható, hősiességet lehelő történeteinek: s rajzolta is később lankadatlan lelkesedéssel, tűzzel, mindent átalakító képzelmével egy soha nem létezett tündérvilágot festve, soha nem keresve a fárasztó okoskodást, hűséget.

Az 1841-ik év tavaszán május hóban alakult ifjusági képzőtársulatnak Jókai is tagja lett. A körnek akkor elnöke Tarczy Lajos volt; tagjai közt pedig voltak Petőfi, Orlai-Petrics, Bárány Gusztáv a jeles beszély-író; Kerkápoly Károly, Gaál Péter, Dömény Ferencz, Lantai Sándor. E jeles társaságban Jókai is csakhamar megkezdette munkásságát, de az a néhány munkája, melyet egy évi pápai élete termelt, hangosan tanúskodik lelkének komoly irányáról, fantáziájának lángjáról, de arról is, hogy még akkor, crős komikai ereje éppen nem nyilvánult, sőt az egykorúak tanúsága szerint, a diákos, alsó komikumban éppen nem lelte örömét, sőt bántotta érzékeny lelkét. Első művét 1841. november 21-én, tehát mindjárt az iskolai év kezdetén, a képzőtársulat ülése, Finta Károly bírálata alapján, érdemkönyvbe írásra ítélte méltónak, ezen első műve a következő lírai költemény volt:

MI AZ?

Szólj, mi dal ez? Ennyi zaj közepett
Ennyi búvhang s vad moraj-felett?
Felsapongva égre hat zenéje,
Mely keserv és tiszta élelet.

>Tán syrén zeng méreg édes hangon
Csábajakkal csendes légen át?«
Kisszerű az ennek ellenében
Ihletetlen hallám bájdalát.

>Tán a Memnon szobra dall magasztos
Hajnalszülte tiszta ónket!
Tán az égi bujdosók összhangja
Rezgi át a kéklő mennyeket?«

Nem! oh a dal bús és nagyszerű dal!
Mely szívet fojt és kebelbe hat,
Mély keserve annak, aki hallja
S a ki zengi, szíve megszakad.

Hattyú-dal ez; túlfeszült hatalmas
Egy utópere érzeményinek,
Melynek lelkét elfogó siralmi
Haldokolva szerte lengenek.

Oh! Haláldal ez, siralmi ének,
 Egy enyésző nép hattyúdala
 Egy hazának végfeljajdulása;
 Egy letűnő nép esthajnala.

Jókai Móric.

A költemény úgy látszik a szerencsétlen Lengyelországra vonatkozik.

1842. február 9-én olvasta föl Jókai a képzőtársulatban »Az Isten-télet« című beszélyét, melyet a társulat febr. 13-án Bárány Gusztáv bírálata alapján érdemkönyvbe írásra méltónak ítelt. Téves több irodalom-történetnek, sőt magának Jókainak »Negyven év visszhangja« című visszaemlékezésének első soraiban foglalt azon állítása, hogy e művével nyerte volna el a képzőtársulat egy aranyból álló pályadíját.

Február 23-án »A coloss« című lírai művét Tóth István, jelenleg pozsonyi ügyvéd jelentése alapján érdemkönyvbe írásra méltónak ítélte az ülés, de beírva nincs; ugyancsak 23-án »Az ősi kard« s »Agg lantos« lírai műveit kiigazítás végett visszaadták, de úgy látszik, a kiigazítás elmaradt, minthogy e művekről többé nincs szó.

Február 27-én »Vágytárs« című beszélyét Kerkapoly Károly bírálta s ennek alapján az ülés egyes igazítások megtevésére utasította Jókait, de az igazítás elmaradt.

1842. év július 26-án hirdették ki a képzőtársulattól hirdetett beszély-pályázat eredményét; e szerint az első díjat, két aranyat, Orlai Petrics Soma nyerte el »Viszontorlás« című beszélyével; a második díjat, a dicséretet s egy aranyat Jókai Móricz »Tűz és víz« című művével (s ez volt az első arany, az első díj, melyet Jókai hosszú írói pályáján nyert); a harmadik díjat, a dicséretet Lantai Sándor műve nyerte.

Jókai a képzőtársulatnak szavaló tagja is; először 1842 január 19-én szavalt, szavalta pedig Vörösmartynak »Az éjféli ház« című költeményét. Ezen első szaválata, úgy látszik, nagy elfogódása miatt nem sikerülhetett, mert a jegyzőkönyvben a bírálat ezt mondja róla: »szaválata alacsony hangja miatt érthetetlen volt.« Február 27-én szavalta Vörösmarty »Számúzött« című művét; június 12-én pedig a Julius Caesar című tragoediából Antonius beszédét Julius Caesar fölött.

1842. év május hó 29-én tartott ülésen Petőfivel együtt megválasztották bírálónak; s mint ilyen, bírálatot olvasott föl Sárközy Titusnak németből fordított »Zörgő malom« című beszélyéről.

DR. KAPOSSY LUCZIÁN.